

A TISZTKÉPZÉS PROBLÉMÁJA 1848-BAN

A MIKOR e sorok napvilágot látnak, már megnyílt és működik a demokratikus honvédség *tisztképző iskolája*: a Kossuth Akadémia és a vezérkari tiszti utánpótlást szolgáló: hadiakadémia. Két és félévnek kellett elmúlnia, mire a demokratikus tisztképzés ügye megvalósult.

A 48-as időknek is egyik legnehezebb problémája az új, demokratikus jellemű és a császári királyi tiszt típusa helyett izig-vérig magyar jellegű tisztikar megszervezése volt. Óriási volt a feladat, ha arra gondolunk, hogy olyan magyar származású hivatásos cs. kir. tiszt, aki hazafiásan és demokratikusan gondolkodott s ezért szívesen, önként jelentkezett a honvéd hadseregbe, a 48-as Hivatalos Közlöny adatai szerint a tiszti állománynak alig 4—5%-át tette ki. Akik ezt az alig 5%-ot 10—12%-ra emelték, nyugállományban élő tiszti rangjukról önként leköszönt, vagy még 48 előtt szolgálatonkívüli viszonyba helyezett magyar származású volt cs. kir. tisztekből kerültek ki. A hivatásos cs. kir. tiszteknek átlépését a honvédséghez a cs. kir. hadügyminiszter, gróf Baillet de Latour altábornagy rendeletileg szabályozta. Minden ezredparancsnok és önálló zászlóaljparancsnok utasítást kapott, hogy kérdezze meg a magyar korona tartományaiból származó tiszteit, ki akar a Magyarországon felállítandó rendes nemzetörségbe (honvéd zászlóaljakba) magasabb ranggal átlépni. A jelentkezők kérvényeit szolgálati úton kellett továbbterjeszteni. Arra is volt eset, hogy egyesek anélkül, hogy azt kérvényezték volna, a rendes nemzetörséghez helyeztetek át. A nyugállományú és szolgálatonkívüli tisztek kérvényeiket szolgálati úton a nemzetörség szervezésével megbízott ideiglenes nemzetörségi haditanács elnökéhez báró Baldacci Manó ezredeshez nyújtották be. — Miután megbízható és képzett tiszthelyettesi karra is szüksége volt a megalakuló honvédségnek, minden kiszolgált katonához őrmestertől lefelé felszólítást intéztek a rendes nemzetörségbe való belépésre, sőt még a tényleges szolgálatban levőket is átvették, ha átvételük a még hátralevő hadkötelezettségi éveikkel összeegyeztethető volt.

48-as honvédségünk tehát megalakulása első hónapjaiban a legnagyobb tiszthiánnyal küzdött. Csak politikailag megbízható tisztikart óhajtott, ugyanakkor azonban a szakképzettséget sem akarta elhanyagolni. Ezt csak olyan tisztképző iskola vagy tanfolyam felállításával érthette el, mely a 2 feltételt egyesítette magában. Hosszas megfonto-

lásokra nem volt idő, a nemzetiségek megmozdulása egyre követelőbben sürgette a megbízható honvédelakulatok számának szaporítását s így a tisztikar létszámának emelését is. Kossuth emlékezetes 1848 július 11-i beszédében 200.000 ujonc megajánlását kérte s bár ezt a létszámot megközelítőleg (170.000 fő körül) csak a szabadságharc bukását megelőző hetekben érte el honvédseregünk; mégis igen komoly problémát jelentett megfelelő honvédtisztikar szervezése és kiképzése.

Az első lépést az a 6 hónapra tervezett *ideiglenes hadi tanfolyam* jelentette, melynek feladata *csapattisztek* képzése volt, hogy honvédségünket az első nehézségeken átségitse. Hallgatói aszerint, hogy minő képzettségük voltak s a tanfolyamon előadott tárgyakból miként feleltek meg, a tüzérséghez, utászkarhoz, vagy gyalogsághoz kerültek volna beosztásra.

A tanfolyamra való jelentkezés az összes hazai lapokban közölt felszólítás alapján történt. A felszólítás a tanuló ifjúságnak szólt, bűzdítva őket, hogy az ideiglenes hadi iskola tanfolyamán minél nagyobb számban vegyenek részt; hogy anyagi okok senkit vissza ne tartsanak, sem beiratási díjat, sem tandíjat nem kellett fizetni. Az előadások helyéül az egyetem jelöltetett ki s a beiratkozást szeptember 5—15. közti időben kellett eszközölni. Az előadások 15-e után kezdődtek.

Az ideiglenes hadi iskola tantervének összeállítására két egyetemi tanárt kértek fel. Az egyik *dr. Vállas Antal* a bölcsészettkar számtan-tanára, a másik *dr. Petzelt József* a műegyetem geometria tanára volt. Dr. Vállas Antal polgári személy volt és nagyhírű matematikus számba ment. Dr. Petzelt József, mint nyugalmazott tüzér főhadnagy került az egyetemi tanszékre. — Az igazgatással dr. Vállas Antalt bízták meg. A jelentkezők száma 300 fő körül mozgott.

Az ideiglenes hadi iskolára az volt jellemző, hogy nem tagozódott osztályokra, nem volt benne alsóbb vagy felsőbb tanfolyam, mint ahogyan a tervbe vett, de a háborús események folytán megvalósításra nem került magyar hadi főtanoda tagozódott volna. Az igazgató határozta meg, hogy ki, milyen tantárgyakat hallgasson aszerint, hogy minő képesítéssel rendelkezett az illető. A kevésbé képzett jelentkezőknek csak a Szolgálati Szabályzatot, Taktikát, Számtant és Természettant kellett hallgatniuk. Akik nagyobb képesítéssel rendelkeztek, azok már Mechanika, Fegyvertan és Vegytan hallgatására is kötelezve voltak. A hadtörténelem valamennyi hallgató számára kötelező tantárgy volt.

Dr. Vállas Antal igazgató a számtant, dr. Petzelt József egyetemi tanár a fegyvertant adta elő. A hallgatók szerint Petzelt — bár osztrák származású volt — egyike volt a legfanatikusabb magyaroknak, kit haditudományokban való jártassága és nagy szervező képessége miatt legkíválóbb tanárjuknak tartottak. Mészáros hadügyminiszter megbízásából ő készítette el a Ludoviceumnak, mint az első magyar hadi főtanodának tantervét és szervezetét. A Szolgálati Szabályzatot Keményfy (Hartmann) gyalogsági százados tanította. Amikor a tanfolyam feloszlott, a hallgatókból ú. n. „egyetemi légió“-t szervezett s ennek parancsnokaként vett részt a szabadságharcban. Alezredesi

rendfokozatot ért el és a világosi fegyverletétel után 18 évi várfogságra ítélték.

A természettan tanára Kossuth pénzügyminiszter titkára, Gelen-czey volt, míg az erődítéstant Czech őrnagy, a taktikát egy huszár főhadnagy (nevét nem lehetett megállapítani), a mechanikát dr. Pesz-wall Ottó és a vegytant Neutwich Károly adta elő. Nagyszerű szónoki képessége, alapos tudása és nyugodt modora miatt Vasváry Pálért, a a hadtörténelem tanáráért rajongtak legjobban a hallgatók. Egyike volt a szabadságharc legkiválóbb egyéniségeinek. Sajnos a tragikus végzet megakadályozta abban, hogy vezető szerepet tölthessen be. 1849 januárjában őrnagyi rangban egy Erdélybe küldött szabadcsapat élére állt s február havában Abrudbányán erdélyi románok kezébe került, akik egész csapatával felkoncolták.

Még javában folyt a hadi iskolai tanítás, amikor a hadügyminisz-ter Görgey javaslatára *tiszti vizsga* letételét szabta feltételül a tiszti rendfokozat elérésére. A vizsgáztató bizottság Pándy Sámuel alezrede-sen, az első honvéd kerület főparancsnokán, mint elnökön kívül, Szott-fried Nándor őrnagyból, Hartmann századosból és Molnár főhadnagy-ból állott. A vizsga tárgyai: szolgálati és gyakorlati szabályzatok, szá-zadszolgálat, harszabályzat a „Tábori oktatás a gyalogság, lovasság és tüzérség számára“ című munka alapján, szolgálati levelezés, számadá-sok összeállítása.

A rendelet azonban nem került végrehajtásra. Éppen így nagyon rövidéletűnek bizonyult az ideiglenes hadi iskola is. Amint Windisch-grätznek 1848 decemberi hadműveletei egyre komolyabbá tették a ka-tonai helyzetet, a hallgatóság egyrésze szétszéledt vagy tanáraik vezetésével légiókba, szabadcsapatokba szerveződött. Egyébként is az iskola csak ideiglenes jellegű volt s már november 22-én megjelent Mészáros hadügyminiszter felhívása a Ludovika Akadémiára való jelentkezésre. Az akkor még csak 50 főre tervezett s 1849 január 1-én megnyitandó Akadémiára azok pályázhattak, akiknek életkora már meghaladta a 14 évet, egészségesek voltak, a magyar nyelvet tökélete-sen beszélték, olvasható írással és némi fogalmazási készséggel rendel-keztek; előnyben részesültek a felvételnél azok, akik jártasak voltak a számtanban, algebrában és geometriában, ügyesen rajzoltak s idegen nyelveket is beszéltek. A felvételi vizsgát nyilvános jellegűnek tervezték s január 4-én az Akadémia vizsgatermében tartották volna meg. A kér-vények benyújtásának utolsó határidejét december 20-ában határozta meg a hadügyminiszter. A *magyar hadi főtanodá*-nak nevezett intézet főigazgatója *Luberth János*, 53. sorszambeli ezredes, aligazgatója *Petzelt József* alezredes és egyetemi tanár lett. A tanári kar tagjai a következő tisztek lettek:

Az igazgatóságnál kapitány, hadbíró, hadijogtanár és könyvtáros: Vargay Károly, ügyvéd és egyetemi könyvtári tiszt,

földrajz, álladalom és földtér-tan tanára: Hartmann József honvéd százados,

gyalog-szolgálat, ügyesítés és fegyvergyakorlás tanára: Schönevitz Frigyes, 9. honvéd zászlóaljbeli százados,

szám-, betűszám- és mértan tanára: Mück, utász hadnagy,

térképrajz- és tervírás tanára: Jancsó József, egyetemi segéd.

A magyar hadi főtanoda tantervének összeállítására a hadügy-miniszter dr. Petzelt Józsefét bízta meg. Tervezete szerint a hadi főtanoda célja minden fegyvernem részére elegendő számban (a létszámot 200 főben határozta meg) elméletileg és gyakorlatilag jártas egyéneket kiképezni. A legideálisabbnak azt tartaná, ha gyalogsági, lovassági, tüzérségi, hadmérnöki és táborkari hadiintézeteket lehetne létesíteni, erre azonban nincs elegendő pénzügyi fedezet s így meg kell elégedni olyan intézet felállításával, melyben minden fegyvernemmel megismerkedik az egyén, ahol nem alakul ki káros kari-szellem, nincs egészségtelen versengés és gyűlölködés. A tantárgyak száma 50 körül mozgott s a felvételhez általában középtanodai tanulmányok voltak szükségesek.

Az intézet 3—3 elméleti évből álló *alsó vagy elemi és felső tanfolyamra* tagozódott. Minden tanfolyam 1—1 *alkalmazási folyamattal* zárult. Akik a felsőbb tanfolyamba kerültek, nem végeztek elemi alkalmazási folyamatot. A tanév végével írásbeli és szóbeli vizsgát kellett tenni s az osztályzatokat „kitűnő“, „jó“, „elegendő“, „nem elegendő“, „rossz“, „semmi“ szóval jelölték. Az évenkénti eredményekből a tanfolyam elvégzésekor *végítéletet* hoztak s ennek alapján készült az *önviselési jegyzék*, mely a honvédségbe való beosztás alapjául szolgált. Azok a növendékek, akik már az első tanév végével tehetségtelenségeknek bizonyultak, az intézetből kizárattak.

A fogékonyabb, de kellő szorgalmat nem tanusító, rest növendékek a harmadik elemi folyam befejezése után *rang nélkül*, vagy ha a szolgálattal összefüggő ismeretekben kellő jártassággal rendelkeznek *aktiszreként* kerülnek beosztásra.

Akik *szorgalmasak ugyan, de csak középszerűen alkalmazmasak* és a felsőbb tanulmányok elvégzéséhez semmi kedvük nincs, elemi alkalmazási tanfolyam befejeztével, mint legfiatalabb, azaz *1 évi hadnagyok* kerülnek ahhoz a fegyvernemhez, melyhez a legtöbb rátermettséget mutattak.

A szorgalmasan és kitűnően képesített növendékek közül azok, akiknek a matematikai és hadműtani ismeretek iránt nincs különösebb érzékük, 3 évi elemi tanfolyam bevégzése után 1 évi felsőbb tanfolyamon vesznek részt (kihagyván a matematikai és hadműtani tanulmányokat), majd elvégzik a felsőbb alkalmazási tanfolyamot is s akkor, mint *2 évi hadnagyok* a táborkar állományában abba az osztályba sorolnak, ahonnan a hadsereg segédtisztjei kerülnek ki. Miután a 3 főfegyvernem mindegyikében bizonyos ideig szolgáltak s ott azok lényegével megismerkedtek és a gyakorlati szabályzatot elsajátították, belőlük lesznek a mérnökügyi, táborkari, ezred, dandári és osztály *segédtisztek*.

A kitünő tehetségű és matematikai s hadműtani tantárgyak iránt különös érzékkel rendelkező növendékek 3 évi elemi, 3 évi felső és 1 évi felsőbb alkalmazási tanfolyam befejezte után, mint 4 évi hadnagyok, a legkitünőbbek, mint főhadnagyok osztattak be a hadseregbe, ahol minden fegyvernemet megismerve a táborkarnál, mérnökügynél, vagy felsőbb tüzéri szakban kaptak végleges beosztást.

A 48-as magyar hadi főtanoda egy intézet keretein belül igyekezett a tisztképzés és tiszti továbbképzés problémáját megoldani. Hogy a kisebb költségkihatással járó és az egységes vezetésben megnyilvánuló előnyt jelentő megoldás megfelelő eredménnyel járt volna-e, azt — miután az intézet csak papíron alakult meg — elbírálni nem tudjuk. Azt sem tudjuk megmondani, vajjon a nagyváradi katonai nevelő intézet, melyet a megszűnt Ludoviceum pótlására szerveztek, meg tudott volna-e felelni feladatának. Egy bizonyos csak: a lelkesedés, a hazaszeretet csodákat tud művelni. Ha a 48-as tisztikar nem is részesülhetett szakszerű kiképzésben, a tudást pótolta a lelkesedés és az a minden akadályt legyűrő hazaszeretet, mely Európa egyik legjelentősebb katonai hatalmasságával Ausztriával szemben is komoly katonai sikereket tudott felmutatni.

Erdélyi Gyula

MÉG NÉHÁNY ADAT A SZABADSÁGHARC TISZTKÉPZÉSÉHEZ

A „Honvéd“ II. évfolyamának 9. számában a vezető cikk megindította a centenáriumi sorozatot, majd utána dr. Erdélyi Gyula egyetemi nyilvános rendkívüli tanár érdekes és nagy értékű tanulmánya sok újat közöl olyan téren, mely bírvást számot tarthat a honvédség minden tagjának érdeklődésére.

Ehhez szeretnék csatlakozni szerény lehetőségeimhez képest egy pár figyelemre méltó adat ismertetésével, amennyiben a történeli forrásokban nem egy helyen nyomára bukkanhatunk, annak a nemcsak katonai, hanem kulturális tekintetben is számottevő erőfeszítésnek, hogy a „csodálatos ifjú sereg“ komoly formában foglalkozott a tisztképzés megindításával.

„Eger város bírása s tanácsa“ 1849. II. 5-i kelettel előterjesztést intéz Mészáros Lázár akkori hadügyminiszterhez, melyben megfelelő ingallanokat ajánl fel *kis-katonai* nevelő intézetekké átalakítható és berendezhető házakkal. Az egyik a „Foglár-Collegiumféle épület“, melynek további érdekessége, hogy amikor „Eperjesről a katonai növelde Egerbe áttételezt, még a múlt század végén“, már kis-katonai nevelő intézetnek használták. A csatolt kimutatás az ingatlan területét 2704 négyszögölben, vagyis 2.²⁵ holdnyi kiterjedésben jelöli meg. Az épületben tanításra alkalmas, tágas „teremek“ voltak, főhomlokzata